

Захаваць сваё нацыянальнае “Я”

*Прэзідэнт асаўіста адказвае за тое,
каб яго нацыя ня зынікла ў бліжэйшыя 100–200 гадоў...
Нурсултан Назарбаев.*

Раней шмат гаварылі пра ўладу кнігі. У апошня дзесяцігоддзі ў нас пачалі казаць і пра кнігі ўлады: кнігі кіраунікоў дзяржаваў, у якіх – ня толькі споведзі пра перажытак, але і развагі пра сёньняшні дзень, думкі пра будучыню свайго народу, сваёй краіны.

З іх на савецкай і цяперашній постсавецкай прасторы складаецца надзвычай каларытная ды багатая па татах бібліятэчка. Хоць бы за апошніяе паўстагоддзя: кнігі Сталіна (найперш па гісторыі ды мовазнаўстве), «Узынятая цаліна», «Малая зямля» Л. Брэжнёва, «Споведзь на зададзеную тэму» Б. Ельцына, кнігі М. Гарбачова. У гэтым пераліку – і кнігі прэзідэнтаў былых савецкіх рэспублік, цяперашніх незалежных дзяржаваў. Найбольш адметная назва кнігі прэзідэнта Украіны Л. Кучмы: «Украіна – не Расія».

Ніжэй пойдзе гаворка пра кнігі прэзідэнтаў Казахстану, Кіргізіі і Туркменістану, якія выйшлі на Беларусі па-беларуску.

Нурсултан Назарбаев. У плыні гісторыі. – Мінск, «Мастацкая літаратура», 2002. 200 с.

Кніга казахскага Прэзідэнта пачынаецца разъдзелам з назовам, у якім яс-крава пазначаецца асноўная мэта і задача яе: «Захаваць сваё нацыянальнае “Я”». Нурсултан Назарбаев тэзісна раскрывае складнікі нацыянальнага ма-люнку съвету, нацыянальнай памяці, нацыянальнага быцця. Сярод іх – народная казка, родная міфалогія, казахская мова, літаратура, гісторыя. У захаваньні і разъвіцці найперш гэтых катэгорый духоўнага жыцця нацыі казахскі Прэзідэнт бачыць сваю галоўную місію, праз іхнєе спасціжэньне бачыць будучыню сваёй дзяржавы. Красамоўна напісаны пра тое ў разъдзелах «Культурная перспектыва», «Пра нацыянальную ідэнтычнасць»,

«Таталітарнае і нацыянальнае», «Незалежныя дзяржавы Цэнтральнай Азii і ўрокі гісторыі», «Кола гісторыі і нацыянальная памяць».

Н. Назарбаев у сваёй кнізе недвухсэнсоўна выказаў стаўленыне і да дзяржаўнай ідэалогіі. Трэба прызнаць, што яго думкі надзвычай актуальныя і для Беларусі, дзе пытаныне ідэалогіі становіща ледзь не найпершасным. Н. Назарбаев піша пра неабходнасць адмаўлення ад дыктатуры адзінай уніфікованай ідэалогіі:

«Гэты прынцып замацаваны канстытуцыіна. Калі сёньня кажуць пра неабходнасць адрадзіць нейкую адзіную і жорсткую ідэалогію, значыць патрабуюць аднавіць карную палітычную цэнзуру, перапыніць разъвіцьцё недзяржасаўных сродкаў масавай інфармацыі, а над мастаком зноў будзе ўзвышацца палітычны карэктар. Упершыню за апошніяе стагоддзе наша дзяржава съядома адмаўляеца ад любога націску на творчыя працэсы. Гэта прынцыповая пазіцыя».

Ці яшчэ адна цытата з кнігі презідэнта Казахстану:

«Так, стварыць адзіную ідэалогію ў форме прыгожага і мабілізуючага тэксту, а пасля арганізацію усенароднае яго вывучэнняне і цалкам перакрыць любую іншую альтэрнатыўную інфармацыю, ідэалагічную платформу, абвясціць гэты тэкст поўным і вычарпалым тлумачэннем рэчаіснасці ўсё яничэ магчыма. А тады “убіваць ідзі, як цвікі, у галаву” і паціху высылаць з краіны ўсіх нязгодных. Ды і фізічна вынічачь найболыш непрымірыйных з гэтай манаполіяй на ісціну... Падаўленыне адной палітычнай ідэалогіі за кошт другой сілай дзяржавы – гэта і ёсьць першы крок у мінулае, у таталітарызм».

Стрыжнявой і найважнейшай ідэяй жыцця сваёй краіны презідэнт Казахстану бачыць нацыянальную ідзю. «Яна, – сцівярджае Н. Назарбаев, – пабудавана перш за ўсё на дакладным разуменіні сваёй нацыянальнай ідэнтычнасці. Яна высьпявае ў самім грамадстве. Яна ня носіць назойлівага харектару. Яна з'яўляеца плёнам разуменія сваіх нацыянальных задач мільёнам людзей, а не адкрыцьцем ідэалагічных эсераў».

Н. Назарбаев упэўнены ў tym, што «фарміраваныне нацыянальной ідзі магчыма толькі на аснове новага прачытання нашай уласнай гісторыі. Бяз гэтага стварэніне чарговага ідэалагічнага мутанта закончыцца добра вядомым фіналам». «Формула нацыянальнай ідзі ляжыць у прасторы нацыянальнай гісторыі. Шукаць яе ў іншых вымірэннях – значыць непазбежна скочвацца да чарговай універсальнай канструкцыі, ці то ліберальнай, ці то таталітарнай утопіі».

Н. Назарбаев тэзісна перадае сваё бачаныне гісторыі Казахстану – ад старажытнасці, VI, X-XV стагоддзяў да апошняга дзесяцігоддзя XX стагоддзя:

«...Царская Расія была турмой народаў, але і СССР ня быў раем. ... Ідэалізаваць ці адзін, ці другі перыяд няма нікакой неабходнасці. У абодвух выпадках гаворка ішла пра тыповы набор метадаў вайсковага, гаспадарчага і культурнага заваявання казахскай тэрыторыі. ... калектывізацыя дваццатага (стагоддзя), рэгулярунае “вычыненне” нацыянальнай эліты, беззворотныя культурнія страты, ...інтэлектуальныя і эканамічныя драмы выбітных у нацыянальнай гісторыі казахаў – усе гэта мусіла прывесці да пісіхалагічнага калапсу і разбурэння нацыянальнага поля.

... Таталітарызм прац ічыльныя ідэалагічныя фільтры наладжваў сістэму інфармацыйнага кантролю за індывидамі і народамі. Дзеля гэтага былі створаны адпаведныя дзяржасаўнія механизмы, на гэта накіроўваліся значныя рэсурсы. Нацыянальная культура не ўваходзіла ў съпіс прыярытэтаў.

Савецкія падручнікі распаўсюджвалі ... міф – пра тое, што ўсе народы толькі і жылі з думкай пра надыход сацыялістычнай рэвалюцыі, якая выцягне іх з цемры. Тым народам, якія трапілі ў склад Расійскай імперыі, нягледзячы на ўсе цяжкасці, гістарычна “пашанцавала”, бо яны далучыліся да сацыялізму, абмінуўшы капіталізм.

Мяркую, такі пункт гледжаныня на гісторыю грунтаваўся на ўстойлівай

традыцыи... саветацэнтрызму. Нам, наичадкам вялікіх народаў старажытнасці, нельга карыстацца чужымі сурагатамі, надыюю час непрадузята зірнуць на сваё мінулае, сучаснае і будучае... Для нашага народа крыніцай лучнасці заўсёды была ідэя дзяржаваўнасці».

Думкі презідэнта Казахстану пра савецкі грамадска-палітычны лад – аб'ектыўныя, але недвухсэнсоўныя:

«Фармальнае набыццё незалежнасці мела для цюркскіх народаў Цэнтральнай Азіі неадназначныя вынікі: з аднаго боку, разъвіваліся культура, навука, адукцыя, сфарміраваліся сучасныя нацыі, а з другога – нацыянальная дзяржаваўнасць мела выключна фармальны характар, нацыянальныя мовы страцілі шматлікія істотныя сферы ўжытку (палітыка, эканоміка, навука), рэзка скарацілася колькасць людзей, што валодалі нацыянальнай мовай.

У рамках Расійскай імперыі і Савецкага Саюза ... узаемадзеянне (казахскага этнасу) працягвалася. Безумоўна, ідylічныя замалёўкі савецкай гісторыяграфіі маюць мала агульнага з рэчаіснасцю, і гэта ўзаемадзеянне насіла часам крыавыя характар».

Няма ў презідэнта Казахстана і насталыгі, “плаканьня” па «разваленаму» СССР, бо ён перакананы, што «агульная скіраванасць гэтых псіхалагічных зрухаў відавочна пазітыўная – казахі атрымалі грунтуючыя псіхалагічныя падставы разглядаць сваю нацыю як самастойны і незалежны суб'ект глабальнай гісторыі».

Н. Назарбаев у сваёй кнізе вымалёўвае **асноўныя ідэйныя канструкты**, на якіх گрунтуюцца съветапогляды казахскага нацыі, а таксама выводзіць канцептуальную **мадэль дзяржаўнага будаўніцтва** сучаснага Казахстану, спалучаючы дзяржаўную ідэю з нацыянальнай. Праблемы незалежнасці, тэрытарыяльной непадзельнасці, мовы, культуры, нацыянальной сімволікі бачацца презідэнту Казахстану першаснымі. Па-сутнасці, гаворка вядзеца пра тры аксіёмы дзяржаўнай (і презідэнцкай) палітыкі: *«Гэта захаваныне і разъвіцьцё незалежнай дзяржаваўнасці. Гэта разъвіцьцё і рэальнае функцыянаваныне казахскай мовы ў якасці дзяржаваўнай. Гэта тэрытарыяльная цэласнасць Казахстану».*

Выказваныні Н. Назарбаева пра **родную мову** могуць паспаборнічаць (у глыбіні, мудрасці, любові) з выказванынямі многіх пісьменнікаў і мовазнаўцаў:

«Ня можа быць скансалідаванай нацыі пры адсутнасці базавага элемента кансалідацыі – мовы.

Задача авалоданыня роднай мовай робіцца маральным і нацыянальным імператывам кожнага казаха. ... Роднай мовай трэба авалодаць. Бо дзяржава стварыла галоўнае – перадумовы разъвіцьця казахскай мовы. Гэта і канстытуцыйнае замацаваныне яе статуса, і ўражавальныя зрухі ў сістэме адукцыі, і стварэныне паўнацэннага інфармацыйнага асяроддзя на казахскай мове. Па-трэцяе... было б няправільна патрабаваць ад усіх народаў, што насяляюць Казахстан, дасканалага валоданыня казахскай мовай. Але засваенуе азоў дзяржаваўнай мовы, якое павінна адбывацца паступова, таксама адзін з інструментатаў агульнанацыянальнай інтэграцыі.

Толькі вольнае і ўваожлівае вывучэныне казахскай мовы і культуры будзе спрыяць агульнанацыянальнай кансалідацыі».

Аскар Акаев. Кыргызская дзяржаўнасць і народны эпас «Манас». – Мінск, «Энцыклапедыкс», 2003. 296 с.

Кніга презідэнта Кыргызіі Аскара Акаева па шэрагу ўзынятых проблемаў, раскрытых ідэяў, а таксама па кампазіцыйнай пабудове родніцца з кнігай яго казахскага калегі. Родніцца ў першую чаргу непадробнай любоўю да

сваїй країни, яе гісторыі, культуры, шчырым клопатам за яе будучыню і ўсьведамленьнем высокай адказнасці за яе сёньняшні дзень. Адрознівае яе большая ступень «асабістасці», нават спавядальнасці, якія падкупляюць ужо з першай старонкі «Уводзінаў»:

«...Яичэ ў школныя гады мой незабыўны бацька паказаў мне рэшткі старога гарадзішча, што знаходзіліся зусім блізка ад роднага селічча. ... Бацька, які па тых часах быў адукаваным чалавекам, добра ведаў нашу гісторыю...».

Фізік (а не гісторык) па адукцыі, ганаровы доктар многіх універсітэтаў і вядомы асьветнік, А. Акаев пачынае кнігу разъдзелам «Спадчына і загадкі старажытных вякоў». Менавіта тут і даецца разуменне **ідэі дзяржаўнасці**:

«На адзін узровень з пакінутай нам продкамі ў спадчыну цудоўнай зямлій Кыргызстана можна паставіць такую вялікую каштоўнасць, як ідэя дзяржаўнасці. Менавіта спалучэнне ідэі дзяржаваўнасці, якую кыргызы пранесылі праз стагоддзі, з такой вечнай каштоўнасцю, як зямля, на якой гэта ідэя магла знайсці рэальнаяе ўласбленне, дазволіла стварыць незалежную дзяржаву, у якой мы цяпер жывём. ... Гэта зрабілася ажыццяўленнем вялікай мары кыргызскага народу, якая жыла ў нацыянальнай сівядомасці два стагоддзі».

Наступныя разъдзелы кнігі («Кыргызстан – наш агульны дом», «Гераічныя эпасы і гістарычныя падзеі», «Чужаземныя нашэсці і лёс кыргызай», «Кыргызская вялікадзяржаўнасць», «Кыргызы ў эпоху Чынгізхана», «Эпоха Тамерлана», «Прыход Расіі ў Ала-Тоа», «Савецкая ўлада ў Кыргызстане», «Нараджэнне суверэннага Кыргызстана» і іншыя становішчы своеасаблівым падручнікам па гісторыі свайго краю і красамоўна перадаюць асноўныя ідэйныя палажэнні сучаснага кыргызскага дзяржавабудаўніцтва. У кнігу гарманічна ўпіятаюцца прачулыя белетрызаваныя нарысы пра найбольш значных прадстаўнікоў кыргызскага народу – яго валадароў, асьветнікаў, палітыкаў, адраджэнцаў: Барс-бега, Мухамеда-Кыргыза, Курманджан-датку, Пулат-хана, Армон-хана, Тайлак Батыра, Чакана Валіханава, Джантай Карабекава, Шабтана Батыра і многіх іншых. Вось невялікі ўзор:

«Мухамед-Кыргыз (XVI ст.) належаў да ліку наших вялікіх продкаў, якія змагаліся за незалежнасць свайго народа і стварэнне ўласнай кыргызской дзяржавы... Гэта сімвал кыргызскага нацыянальнага духу».

Па-сучаснаму трактуеца ў кнізе А. Акаева і колішніе ўваходжаньне ў склад Расейскай імперыі:

«...Зынікла Расейская імперыя. Разваліўся Савецкі Саюз. Узынікла незалежная суверэнная Кыргызская Рэспубліка, якая ўвайшла ў якасці раёнапраўнага члена ў сусветную супольнасць. Цяпер можна... падвесыці вынікі таго этапу ў гісторыі Кыргызстану, які звязаны з Расейскай імперыяй. Ці быў гэта каланіялізм? Так, гэта быў каланіяльны перыяд, а добрага каланіялізму ў гісторыі ніколі не было і не магло быць».

Абгрунтавана, доказана і аб'ектыўна А. Акаевым выказываюцца думкі пра **савецкі перыяд** у жыцці Кыргызстану:

«Насельніцтва... з задавальненнем успрыняло першыя крокі Савецкай улады, аднак неўзабаве стала зразумела, што яе дзеяньні разыходзяцца з лозунгамі. У Ферганскай даліне ў лютым 1918 году адбыліся першыя паўстаныні супраць бальшавіцкага рэжыму. Цэнтральны задачай для наших нацыянальных лідэраў зрабілася ў той перыяд выкарыстаньне новых магчымасцяў для стварэння кыргызской дзяржаваўнасці. ... Рэалізацыйно гэтай ініцыятывы сарвалі... Ініцыятараў абвінавацілі ў нацыяналізме...»

Савецкі перыяд у светабачаныні А. Аскаева ў многім перагукваецца з паняццем «таталітарызм». «Савецкі, таталітарны паводле свайго ўнутранага характару, шлях далейшага разьвіцця быў першапачатковым непрымальнім. Ён сябе канчаткова зжыў у 80-я перабудовачныя гады. “Апошні кол” у ягоную магілу ўвагнаў жнівеньскі путч 1991 году ў Маскве. Гэткай жа відавочнай

была неабходнасьць выбару на карысъць сапраўды дэмакратычнага шляху разъвіцьця».

Паказальна і тое, што новую нацыянальную ідэю кіраўнік Кыргызстану бачыць у неабходнасьці дэмакратызацыі дзяржаўнага разъвіцьця. «*Найлепшай гарантыйяй супраць рэчыўваю таталітарнага мінулага, – съцвярджае А. Акаеў, – зъяўляеца разъвіцьцё дэмакраты... Магутным стымулам дэмакратычнага разъвіцьця закліканы стаць новая нацыянальная ідэя “Кыргызстан – краіна праўой чалавека”... Па шляху разъвіцьця дэмакратычных правоў і свабод мы будзем рухацца і далей».*

«Апазыція закліканы быць арганічным складнікам дэмакратычнага грамадства».

Найважнейшай падзеяй грамадскага, палітычнага і духоўнага жыцьця кыргызской нацыі А. Акаеў называе дзень 31 жніўня 1991 году, калі «*Вярхоўны Савет рэспублікі прыняў Дэкларацыю аб дзяржаўнай незалежнасьці Рэспублікі Кыргызстан*». З гэтага дня, гаворыць презідэнт Кыргызстану, «*пачынаеца адлік новай самастойнай дзяржаўнасьці кыргызскага народу*». «*Дзяржаўнасьць – агульная справа і адзіны набытак*» – так, да прыкладу, гучыць адзін з падраздзелаў кнігі А. Акаева.

Дзяржаўная незалежнасьць – найважнейшы канцэпт кнігі А. Акаева, найзначны грамадзянскі, палітычны і культурны «імператыў» дзейнасьці презідэнта Кыргызіі.

Як і казахскі, так і кыргызскі кіраўнік дзяржавы ў сваёй кнізе вялікае значынне адводзіць **роднай мове** – як складніку нацыянальнай культуры і духоўнасьці. Пра гэта – найперш старонкі, прысьвечаныя гаворцы пра кыргызскі народны эпас «Манас», які «*на роднай мове гучыць больш насычана, яскрава і далікатна*»...

Сапармурат Түркеменбашы. Рухнама. – Мінск, УП «Светач», 2003. 416 с.

Назваць «Рухнаму» кнігай – значыць, аніяк яе не назваць. Бо ў ёй (абстрагуемся ад палітычнага моманту і ўспрымем яе «літаральна») сабраны і варыянт туркменскага «Домостроя», і генеральная праграма сучаснага туркменскага дзяржавабудаванья, і аўтарская праца па гісторыі сваёй краіны – ад старажытнасьці да сучаснасьці, і ўласнааўтарскія мінісповедзі, успаміны і эсэ, бо гэта, цытую яе першую старонку, «*унутраны голос, які наказвае туркменам прыслухацца да саміх сябе, да свайго сэрца, якое раз і назаўсёды завёў Усявышні сваёй усемагутнай і відуичай волій*», бо гэта – і своеасаблівая ідэйная дакTRYНА, якая арганічна паўстae з нацыянальнай самасвядомасцю, аснова палітычных і эканамічных пачынаньняў кіраўніка Туркменістану, сацыяльных і культурных рэформаў.

Разгледзім жа вышэйпамянянёныя тэзы пра дзяржаўнасьць, незалежнасьць, нацыянальную ідэю, родную мову і савецкую эпоху.

«Усе мы разам і којсны туркмен паасобку адказваем за гістарычны лёс нацыі, за сваю нацыянальную дзяржаву...

Којсны туркмен павінен настроіць струны сваёй душы на той агульнанацыянальны лад, што літасцю Алаха і намаганнямі нашых славных прарокаў прасьцёрся ў бязьмежным часе. Којсны туркмен павінен добра ведаць сваю гісторыю, умець супаставіць яе сёньняшні дзень, мінулае і будучынню».

Для презідэнта Туркменістану адлік гісторыі таксама вядзеца не з блізарука абранаага пачатку – рэвалюцыі, перамогі ў вайне і падобнага. «*Сваё лестаражытнасці і пра туркменскія старажытныя дзяржавы – на працягу пяці тысячычаў гадоў!*

Выказваныні С. Ніязава пра дзяржаву, нацыю, нацыянальную ідэю, родную мову маюць па-ўсходняму ўзынёслы і вобразны характар:

«Нацыя, як і чалавек, мае плоць, сэрца і rozум. Яе плоць – нацыянальная культура, яе сэрца – мова і музыка, яе rozум – съядомасць і філософія народа».

«Сёньня мы можам съмела казаць, што ўся гісторыя туркменаў – гэта гісторыя набыцьця імі нацыянальнай дзяржавы, якая зъяўляецца ўмовай сталасці нацii і гарантам яе далейшага згуртаванья».

«У гэтым стагоддзі туркмены павінны стаць туркменамі».

«Асоба бярэ пачатак у нацii».

«Кожная нацiя – гэта кветка, пасаджсаная Богам у сваім садзе».

«Імкненуне да дзяржавынасці – адна з адметных рысаў туркменскай нацii...»

«Дзяржава – гэта сродак і способ аб'яднання нацii. **Нацыянальная дзяржава** – гістарычны способ унутранага ўладкаванья нацiяй свайго жыцьця».

«Дзяржава – гэта съмятана нацыянальнага духу».

«Нацыянальная дзяржава – гэта дрэва, якое вырасла на асаблівасцях сваёй глебы, а таму і пусыціла ў ёй глыбокія карані».

«Наш сёньняшні гістарычны момант патрабуе ня толькі дзяржаваўтаральний, але і нацыяўтаральний дзеянісці».

Гарманічна ў «Рухнаму» ўплытаюцца і аўтарскія згадкі пра свайго бацьку, які загінуў у час Вялікай Айчыннай вайны, пра дзеда, рэпрэсаванага пры сталіншчыне, а таксама пра сваё студэнцтва ў Ленінградзе. «I бацька мой, і дзед – гэта кроўная, духоўная сувязь з маім народам», – робіць выснову С. Ніязаў. Як і А. Акаеў, презідэнт Туркменістану вучыўся і пэўны перыяд жыў ў «кальцы рэвалюцыі», аднак ні першы, ні другі на маюць ахвоты называць гэты горад сваім. «Мяне не адпускала туга па роднай зямлі, па напеўных гуках роднай мовы, па родных мелодыях», – шчыра прызнаецца С. Ніязаў. Як і А. Акаеў, будучы кіраўнік Туркменістану найболыш часу праводзіў у Ленінградскіх бібліятэках, дзе, як і будучы кіраўнік Кыргызстану, ён, як засведчыў у «Рухнаме», «абкладваўся кнігамі па гісторый, прагна шукаў усё тое, што мела дачыненіне да Туркменістану».

Пафас «Рухнамы» С. Ніязава – антырасейскі, **антысавецкі**. Гэтаму съведчаны наступныя цытаты:

«З новай сілай успыхваюць нелады і сваркі з прыходам на берагі Хазара рускіх. У расейска-іранскіх стасунках туркменам адводзіцца другарадная роля, іх прыніжаюць, ім уразаюць плошчу аседлага празыванья... Расія ўвяла на туркменскія землі залежнае кіраванье, разгарнула рэлігійную пропаганду, пачала праводзіць сваю культурную палітыку. ... У выніку вобраз туркмена паўстае ў самым змрочным выглядзе....

Я жыў у савецкую эпоху, я змоладу бачыў занядаб, духоўнае спусташэніе, нявер'е ў справядлівасць... Чым была наша дзяржава на час набыцьця незалежнасці ў памятным 1991 годзе? Гэта была дзяржава... на паперы.

...Усе гады, што правялі мы ў складзе СССР, мы мірлыгі з такімі характарыстыкамі, дакладней сказаць, ярлыкамі. Тых эса, хто меў іншую думку, аб'яўлялі ворагамі народу, усяляк прыніжалі, цкавалі. Сотні тысячай нашых суграмадзянаў па гэтыя прычыны былі рэпрэсаваныя, расстраляныя, а мільёны, пакінуўшы наседжанская мясціны, занесены вятратамі далёка ад роднага дому. Тыя ж, што засталіся на сваёй Бацькаўчыне (каля трох мільёнаў), забыўшы пра сваё паходжанне, уліліся ў супольнасць пад называю савецкі народ і пачалі забываць і сваю родную мову, і рэлігію, страчваць нацыянальныя пачуцьці. У такім стане мы знаходзіліся 74 гады. 74 гады смутку, тугі, нявер'я ў свой заўтрашні дзень!»

«У савецкі час, які духоўна спустошыў туркменаў, была парушана іхняя паясь з продкамі, падарвана нацыянальная аснова».

Пра абвяшчэнне незалежнасці Туркменістану С. Ніязаў выказваеца наступным чынам (і ў гэтым цалкам салідарызуеца са сваімі казахскім і кыргызскім калегамі):

«Гэта быў момант найвялікшай гісторычнай адказнасці. Гэта быў момант, пра які стагоддзямі марылі нашы продкі. ...26 кастрычніка 1991 году на пасяджэнні Вярхоўнага Савета Туркменістану я абвясціў Канстытуцыйна Закон аб дзяржаўнай незалежнасці Туркменістану».

Найбольш узынёслыя з усіх вышэй загаданых кніг і непадробна шчырыя выказваньні С. Ніязава пра **родную мову**, пра слова ўвогуле:

«Слова – плён чалавека. Але гэты плён дараваны чалавеку Усевышнім. Гэта яго самы съвятыя дар людзям».

«Няма мовы – няма народа».

«Багацьце мовы – багацьце народа».

«Мы павінны паклапаціца і пра чысьціню нашай мовы, бо захаванасць мовы забясьпечвае непарыўную сувязь пакаленняў, прадаўжвае жыцьцё нацыі. У савецкія гады нашу мову спрабавалі ўзбагаціць “увядзенынем” у яе зусім чужародных словаў. Незалежнасць уратавала нашу мову ад усяго наноснага, вызваліла з вузкіх рамак, наша мова стала набываць сакавітасць, багацьце, прыгажосць і пачуцьцёвасць».

Прадстаўнік любой нацыі мог бы ганарыцца наступнымі выказваньнямі свайго Прэзідэнта пра сваю **літаратуру**:

«Калі б у туркменаў не было багатай і сакавітай мовы, хіба стварылі б яны літаратурныя шэдэўры, якія перажылі стагоддзі! Наогул, літаратура туркменаў – жывая, крылатая літаратура, яна – працяг самога іх жыцьця, яго непасрэдны ўдзельнік».

Як і ў вышэйразгледжаных Прэзідэнцкіх кнігах, у «Рухнаме» ёсьць шмат мясьцінаў, якія ў нас маглі б трактавацца як неканструктыўныя, іdealагічна шкодныя а то і наогул варожа-апазіцыйныя, «аглочаныя» Захадам. На заканчэнні – адна з іх:

«Некаторыя і сёньня настальгуюць па нядайнім мінулым, лічаць, што ў часы СССР жылося лепш. Але яс ты, туркмен, ледзь не канчаткова страціў сваю мову, без ведання рускай мовы цябе ня браў ні на вучобу, ні на працу. ... Хіба можна лічыць вартым лад жыцьця, пры якім народ страчвае самае съятое – сваю мову, рэлігію, нацыянальную памяц?.. I хіба можна сваімі няпэўнымі крыўдамі зъмерыць веліч Радзімы, значэнне Незалежнасці? Ім жа цаны няма!»

Усход, вядома, справа тонкая...

Беларусы ж (нацыя з тысячагадовой гісторыяй, якая мела свае старажытныя дзяржавы і мае дзяржаву сучасную, якая першай займела друкаваную кнігу ва ўсёй Усходній Еўропе) таксама чакаюць сваёй **кнігі** – і ўзгадваюць прарочыя словаў Янкі Купалы, калі і да нас —

«Прыйдзе новы і мудры гісторык...»

Але гэта ўжо – іншая цытата.

Алесь АКУЛІЧ.

